

MÜRSİYE

Mürsiye Katedrali – İspanya

İslâmî dönemde Mürsiye'nin diğer Endülüs şehirleri gibi müslümanlar, hıristiyanlar ve yahudileri bünyesinde barındırmak suretiyle ortaya koyduğu bir arada yaşama tecrübesi, her yıl düzenlenen Murcia Tres Culturas (Mürsiye üç kültür) adlı festivalle yâdedilmekte ve bir hoşgörü örneği olarak bugünkü kuşaklara aktarılmaktadır. Murcia, halen İspanya'yı meydana getiren on altı idarî birimden 11.317 km² genişliğindeki aynı adlı ilin merkezi olup 2005 yılının başlarına ait tahminlere göre 410.000 kişilik bir nüfusu barındırmaktadır. Şehrin eski kesimleri Segura Irmağının kuzey, yeni kesimleri ise güney yakasında bulunur. Buradaki tarihî ipek sanayii günümüzde de önemini korumaktadır. Monteagudo Şatosu Mürsiye'deki Murâbit devri askerî mimari örneklerinden biridir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed b. Muhammed er-Râzi, *Crónica del Moro Rasis* (nşr. ve trc. D. Catalán – M. S. de Andrés), Madrid 1975, s. 34-46; İbn Hayyân, *el-Muktebes fi târihi'l-Endelüs V* (nşr. P. Chalmeta Gendron – F. Corriente), Madrid 1979, s. 190; İbnü'd-Delâi, *Nuşuş 'ani'l-Endelüs min kitâbi Terşî'i'l-aḥbâr* (nşr. Abdülazîz el-Ehvânî), Madrid 1965, s. 5-6; Şerif el-İdrîsî, *Nüzhetü'l-müştaḳ* (nşr. R. Dozy – M. J. de Goeje), Leiden 1864, s. 175, 194-195; İbn Saïd el-Mağribî, *el-Muğrib*, I, 47; II, 246; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, bk. İndeks; *Zikru bilâdi'l-Endelüs: Una Descripción Anónima de al-Andalus* (nşr. L. Molina), Madrid 1983, s. 11, 14, 75, 86, 155, 172; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb* (nşr. Mustafa Ebû Dayf Ahmed), Dârülbeyzâ, ts. (Dârü'n-neşri'l-Mağribiyye), s. 95; İbnü'l-Hatîb, *A'mâlü'l-a'lâm* (nşr. E. Lévi-Provençal), Beyrut 1956, bk. İndeks; Himyerî, *er-Ravzü'l-mi'târ* (nşr. E. Lévi-Provençal), Kahire 1937, s. 181-183; Makkarî, *Nefḥu't-ṭib*, VIII, 223; ayrıca bk. İndeks; M. Gaspar Remiro, *Historia de Murcia Musulmana*, Zaragoza 1905; Emir Şekîb Arslân, *el-Hulelü's-sün-düsiyye*, Kahire 1939, s. 386-530; E. Lévi-Provençal, *Historia de España* (trc. E. García Gómez),

Madrid 1950, IV, 15, 20-21, 31, 51, 94, 131-133, 217, 224-226, 235, 240; a.mlf., "Mursiya", *EP* (İng.), VII, 633-634; M. Abdullah İnân, *Mülûkû't-tavâ'if*, Kahire 1979, s. 174 vd.; Hâlid es-Süfî, *Târihu'l-'Arab fi'l-Endelüs: el-Feth ve 'aşrû'l-vülât*, Bingazi 1980, s. 317-318; D. Wasserstein, *The Rise and Fall of the Party-Kings: Politics and Society in Islamic Spain 1002-1086*, Princeton 1985, s. 91; Seyyid Abdülazîz Sâlim, *Buḥûş İslâmiyye fi'l-târih ve'l-ḥadâre ve'l-âşâr*, Beyrut 1411/1991, I, 497-525; S. Gutiérrez Lloret, *La Cora de Tudmir, de la Antigüedad al mundo islámico: Poblamiento y cultura material*, Madrid 1996; M. Rodríguez Llopis, *Historia de la Región de Murcia*, Murcia 1998; A. Carmona González, "From the Roman to the Arab: The Rise of the City of Murcia", *The Formation of al-Andalus* (ed. M. Marín), Aldershot 1998, I, 205-216; a.mlf., "Una Cuarta Versión de la Capitulación de Tudmir", *Sharḳ al-Andalus, Estudios Árabes*, sy. 9, Alicante 1992, s. 11-16; E. Molina López, "El gobierno de Zayyân b. Mardaniş en Murcia (1239-1241)", *Miscelánea Medieval Murciana*, VII, Murcia 1981, s. 159-182; P. Guichard, "Evolución sociopolítica de la región murciana durante la época musulmana", *Cuadernos de Historia*, sy. 10 (1983), s. 53-72; R. Pocklington, "Notas de toponomia arábigo-murciana", *Sharḳ al-Andalus: Estudios Árabes*, sy. 3 (1986), s. 115-128.

MEHMET ÖZDEMİR

MÜRŞİD

(المُرشد)

Sâlike

Hak yolunda rehberlik yapan kimse,
velî, er, eren, pîr
(bk. ŞEYH).

MÜRŞİDÂBÂD

(مُرشدآباد)

Hindistan'ın

Batı Bengal eyaletinde bir şehir
ve idarî bölge.

Ganj nehrinin kollarından Bhagirathi'nin doğu yakasında XVI. yüzyılın sonlarında Bâbürlü Hükümdarı Ekber Şah zamanında kurulmuş olan şehrin önceki adı Maksûdâbâd'dır (Mahsûsâbâd). *Riyâzû's-selâtin* müellifi Gulâm Hüseyin Selîm bu ismi Maksûd Han adlı bir tüccara nisbet etmekte ve onun yaptığı yatırımlarla buranın kısa zamanda tanınmış bir ticaret merkezi haline geldiğini söylemektedir. XVII. yüzyılda özellikle ipek ticaretiyle tanınan Maksûdâbâd İngiliz, Fransız ve Hollandalı tüccarların bölgedeki önemli üslerinden biriydi. Seyyah Tavernier 1666'da buradan büyük bir kasaba diye bahseder.

Şehre bugünkü adını veren Mürşid Kuli Han (Kartalap Han; ö. 1727) aslen Brah-

man'dır; çocuk yaşta müslümanların eline geçti ve İran'da eğitim gördü. Bâbürlüler'in hizmetine girdikten sonra Evrengzîb'in sarayında yükselerek 1705'te Bengal, Bihâr ve Orissa'dan müteşekkil Bengal eyaletinin newbâbı oldu; yeni eyalet merkezi Maksûdâbâd'ın isminin Mürşidâbâd'a çevrilmesi bu döneme rastlar. Mürşid Kuli Han özellikle ticaretin gelişmesi için gayret gösterdi ve şehri mâmur hale getirdi. Onun halefi Şücâüddin Muhammed Han zamanında da imar faaliyetleri devam etti ve bir saray, tophâne, divanhâne, pek çok idarî bina ile Ferahbâğ olarak anılan bir park yapıldı. Fakat 1756'da Nevvâb Sirâcüddevle'nin İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin idare merkezi Fort William'ı (Kalikâtâ / Calcutta) zaptetmesi üzerine ertesi yıl karşı saldırıya geçen İngilizler, Plassey savaşıyla kaleyi geri aldıkları gibi bütün Bengal'in idarî ve malî yönetimini de ele geçirdiler ve newbâbı onun sarayına yerleştirdikleri bir genel valiye bağladılar; 1773'te de idare merkezini Kalkûta'ya taşıdılar. Böylece herhangi bir işlevi kalmayan nevâblar Mürşidâbâd'da oturmaya devam etmekle birlikte İngilizler'in bölgedeki ticarî faaliyetleri de Kalkûta'ya yönlendirmeleri sonucu şehir giderek önemini yitirdi. 1769-1770'te yaşanan büyük bir kuraklık ve kıtlık yüzünden çok sayıda insanın bölgeden göç etmek zorunda kalması da bu durumu etkiledi.

Mürşidâbâd'da pek çok mimari eser bulunmaktadır. Mürşid Kuli Han çeşitli yapılar inşa ettirmiştir. Bunlar arasında Çihilsütun Sarayı, dört tarafı medrese olarak kullanılan odalarla çevrili cuma camisi başta gelenlerdir. Katra Mescid adıyla bilinen bu cami yüksek bir zemin üzerinde yapılmıştır ve Mürşid Kuli Han'ın kendi inşa ettirdiği türbesi de bu caminin girişindedir. Bhagirathi ırmağının karşı kıyısında yer alan İtalyan tarzındaki Nizâmat Kale, Nevvâb Hümâyün Han tarafından İngiliz mimarlara yaptırılmıştır (1837); bugün kalenin de içinde bulunduğu ünlü Hezarduvari Sarayı da kısmen tahrip olmuş durumdadır. 1825 yılında saray mensuplarının çocukları için inşa edilmiş olan Nizâmat Okulu günümüzde de faaliyetini sürdürmektedir.

Mürşidâbâd halen Hindistan'da müslümanların çoğunluğu teşkil ettiği birkaç bölgeden biridir. Esasen müslüman nüfusunun yoğunluğu sebebiyle 1947'de bölge Doğu Pakistan sınırları içinde düşünülmüş, fakat daha sonra İngilizler Hindistan'a dahil etmişlerdi. Merkezi Baharampûr olan

Mürşidâbâd idarî bölgesi 5.424 km²'lik bir alanı kaplamakta ve üzerinde 58.630.717 nüfus yaşamaktadır (2001); Mürşidâbâd şehrinin nüfusu ise 4.740.150'dir. Tarıma dayalı bir ekonomisi olan bölgenin başlıca ürünleri pirinç, jüt, mango, baklagiller ve tahıldır. Mürşidâbâd'da Kalküta Üniversitesi'ne bağlı sekiz kolej bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

J. B. Tavernier, *Travels in India* (trc. W. Ball, ed. W. Crooke), London 1925, I, 108; W. W. Hunter, *A Statistical Account of Bengal*, London 1876, IX; Major J. H. T. Walsh, *A History of Murshidabad District*, London 1902; Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, Ankara 1940, III, 37, 42, 153; Abdul Karim, *Murshid Quli Khan and his Times*, Dacca 1963, s. 18-23; Khan Mohammad Mohsin, *A Bengal District in Transition: Murshidabad 1765-1793*, Dacca 1973; *The City in South Asia (Pre-Modern and Modern)* (ed. K. Ballhatchet – J. Harrison), London 1980; Muhammad Mohar Ali, *History of the Muslims of Bengal*, Riyadh 1985, I/A, s. 62, 254, 516, 528, 529, 579-594; H. Beveridge, "Mürşidâbâd", *IA*, VIII, 812; T. O. Ling, "Mürşidâbâd", *EP* (İng.), VII, 632; "Mürşidâbâd", *UDMİ*, XX, 452-453.

AZMİ ÖZCAN

MÜRŞİDİYYE

(bk. KÂZERÜNİYYE).

MÜRŞİDÜ'L-HAYRÂN

(مرشد الحیران)

Muhammed Kadri Paşa'nın

(ö. 1306/1888)

esya ve borçlar hukukuna dair eseri.

XIX. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi Mısır'da da kanunlaştırma hareketlerinin ortaya çıktığı dönemdir. Aradaki siyasî ihtilâftan dolayı Osmanlı kanunlarını uygulamak istemeyen Mısır yönetimi Tanzimat sonrasında yaşananlara benzer süreçler yaşamıştır. Önce Fransız Medenî Kanunu'nun (Code civil) iktibası için çalışmalar yapılmıştır. Fransa'nın da etkisiyle yürütülen bu çalışmalar sırasında Hidiv İsmâil Paşa'nın tâlimatıyla Mahlûf el-Minyâvî tarafından *Taḫḫîku'l-kânûni'l-medenî ve'l-cinâ'i 'alâ mezhebi'l-İmâm Mâlik* adıyla bir eser kaleme alınmış, Mâlikî mezhebinin görüşleriyle Fransız kanunu arasında benzer ve farklı yönler tesbit edilmiştir. Aynı tarihlerde Muhammed Kadri Paşa da Code civil'in Hanefî mezhebi çerçevesinde İslâm hukukuna uygunluğuna dair *Taḫḫîku mâ vücade fi'l-Kânûni'l-medenî mutâbîkan li-mezhebi Ebî Ḥanîfe* ismini taşıyan bir eser yazmıştır (Dârü'l-kütübî'l-Mısıriyye, Kavânîn ve Ahkâm,

nr. 80). Öte yandan Code civil'in kabulü yerine İslâm hukukunun tedvinini hedefleyen çalışmalar da yapılmış, Adalet bakanı olduğu sırada Kadri Paşa önce *el-Ahkâmü's-şer'iyye fi'l-aḥvâli's-şahsiyye* adıyla kişiler, aile ve miras hukukunu düzenleyen bir kanun taslağı hazırlamıştır. Mısır hükümeti tarafından yayımlanan (1875) bu çalışma kanun metni olarak yürürlüğe girmese bile yarı resmî bir statüye sahip olmuştur. Kadri Paşa'nın eşya ve borçlar hukukuyla ilgili *Mürşidü'l-hayrân ilâ ma'rifeti aḥvâli'l-insân fi'l-mu'âmelâti's-şer'iyye 'alâ mezhebi'l-İmâm Ebî Ḥanîfe en-Nu'mân* isimli kitabı ise hükümetin tâlimatıyla hazırlanmaya başlanmış ve kanun şeklinde düzenlenmiş olmakla birlikte resmen bir kanun metni olarak kabul edilmemiş, müellifin vefatından sonra Mısır Maarif Vekâleti'nce bastırılıp medreselerde kullanılmasına karar verilmiştir.

Eserin ilk baskısının sonunda müellif nüshasıyla dikkatli bir mukabele yapılarak ihtiva ettiği dipnotlarla beraber basıldığı ifade edilmekte, dönemin Mısır müftüsü Muhammed Mehdî el-Abbâsî tarafından bakanlığa yazılan mektuptan -daha önce bu iş için görevlendirilen Şeyh Hasûne en-Nevâvî'nin yardımıyla- vârislerin bakanlığa sundukları müsvedde üzerinde bazı değişiklikler ve düzenlemeler yapıldığı anlaşılmaktadır (*Mürşidü'l-hayrân* [nşr. Selâhaddin Abdüllatif en-Nâhî], neşredenin girişi, s. 3-4). Bununla birlikte *Mürşidü'l-hayrân*'ın mevcut şeklinde "kitab-bab-fasıl" tertibinin tutarlı olmadığı görülmekte, madde sayısı da baskıdan baskıya farklılıklar taşımaktadır. 1308 (1890) baskısında madde sayısı 941, 1983 baskısında 1045, 1987 baskısında 1049 olup bunlardan her biri diğerinde bulunmayan maddeler içermektedir; her üç nüshanın dipnotlarında bazı maddelerdeki hükümlerin bilgi kaynaklarıyla ilgili açıklamalar, ayrıca 1987 baskısında neşredeninin bazı konularda izah ve değerlendirmeleri yer almaktadır. "Emvâl Hakkında" başlıklı birinci bölümde (kitab) aynı haklar incelenmekte, "Esbâbü'l-mülk" adını taşıyan ikinci bölümde mülkiyet sebebi olması yönüyle akidler, hibe, vasiyet ve miras konuları yer almaktadır. Diğer bölümler için sıra numarası verilmemiştir. Üçüncü sırada bulunan "şüfa" kitabından sonra ziyedlik ve istimlak konuları ele alınmakta, ardından muhtemelen ayrı bir bölüm olarak düşünülen, borç ilişkisiyle ilgili değişik konuların işlendiği "Müdâyenât, Ukûd, Emânât, Zamânât Hakkında" genel başlığı gelmekte (1308 baskısında sa-

dece başlık konmuş olup diğer baskıların bu kısmında bulunan doksan dört madde mevcut değildir), akidlere dair genel hükümleri içeren bölümden sonra sırasıyla, bey', icâre, müzâraa ve müsâkât, şirket, âriyet, karz, vedâ, kefâlet, havâle, vekâlet, rehin ve sulh hakkındaki bölümlere yer verilmektedir.

Her iki eserde Hanefî fıkının esas alındığı ve bu mezhebin kaynaklarına dayanıldığı göz önüne alınırsa *Mürşidü'l-hayrân* ile *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye* arasında hükümler bakımından tam bir paralellik görülmesi tabiidir. Ancak *Mecelle*'de şartlara ve maslahat düşüncesine binaen yer yer Hanefî mezhebi içinde tercih edilen görüşün dışına çıktığı halde *Mürşidü'l-hayrân*'ın mezhepte üstün bulunan görüşler konusunda daha muhafazakâr olduğu görülmektedir. Meselâ *Mecelle*, şart muhayyerliğinde sürenin anlaşmayla tayin edilebileceği yönündeki İmâmeyn görüşünü benimserken (md. 300) Kadri Paşa, Ebû Hanîfe'nin bu sürenin üç günden fazla olamayacağı şeklindeki görüşünden ayrılmamıştır (md. 329). Nakit muhayyerliği konusunda da *Mecelle* İmam Muhammed'e ait sürenin sınırsız olması görüşünü esas aldığı halde (md. 313) *Mürşid* müellifi mezhepte tercih edilen bu sürenin üç günle sınırlandırılması görüşünü benimsemiştir (md. 426). Yine *Mecelle*, Ebû Yûsuf'un görüşünü zamana daha uygun bulduğundan kefaletin geçerliliği için kefilin icabını yeterli sayarken (md. 621) Kadri Paşa kabulü de gerekli gören mezhep içindeki muhtar görüşü esas almıştır (1983 neşri md. 823; 1987 neşri md. 840). *Mecelle* Cemiyeti ile şeyhülislâmlık arasında sorun teşkil eden havâle akdine dair bir hükümden *Mecelle*'nin İmam Züfer'in görüşünü tercih etmesine mukabil (md. 692) Kadri Paşa, Hanefî hukukçularının kuvvetli bulduğu görüşü benimsemiştir (1983 neşri md. 884; 1987 neşri md. 907). *Mecelle*, Ebû Yûsuf'un şüfa hakkı sahibinin müşteriye araziye diktiği ağaçları sökmeye zorlayamayacağı yönündeki görüşünü benimserken (md. 1044) *Mürşid* müşterinin buna zorlanabileceği görüşünden ayrılmamıştır (md. 130).

Birçok özelliğiyle *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye* hukuk tarihinde çok seçkin bir yere sahip olmakla birlikte kanun tekniği bakımından *Mürşidü'l-hayrân*'ın *Mecelle*'ye nisbetle daha soyut ve şeklen modern Batı kanunlarına daha yakın olduğu söylenebilir. Bu çerçevede aralarında özellikle şu farklılıklar dikkat çekmektedir: Me-